

Watervogeltellingen in Nederland

Nieuwsbrief seizoen 2019/2020, nr 8, april 2020

Nederland is bij uitstek een land van wetlands en watervogels. Met watervogeltellingen worden objectieve gegevens verzameld over aantallen, verspreiding en de veranderingen daarin. Het landelijke project vindt plaats in het kader van het Netwerk Ecologische Monitoring en wordt ondersteund door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Rijkswaterstaat Centrale Informatievoorziening en het Centraal Bureau voor de Statistiek. De landelijke coördinatie wordt verzorgd door Sovon Vogelonderzoek Nederland. De tellingen worden uitgevoerd door een groot aantal waarnemers van vogelwerkgroepen, behorende instanties, provincies en instituten. Er worden maandelijks tellingen uitgevoerd in monitoringgebieden (alle watervogelsoorten, in Rijkswateren en overige Vogelrichtlijngebieden), pleisterplaatsen (ganzen en zwanen) en in januari de Midwintertelling.



Beste mensen,

Nijmegen, 27 maart 2020

Het zijn bijzondere tijden. In maart kon er nog (net) prima geteld worden, nu is er plots, door de uitbraak van het Coronavirus (Covid-19), sprake van een pandemie met allerlei beperkingen tot gevolg. Bij Sovon krijgen we vanzelfsprekend regelmatig de vraag of er nog wel geteld mag worden. Omdat de situatie per dag kan veranderen verwijs ik jullie door naar onze website: **sovon.nl/actueel/nieuws/vogels-tellen-en-covid-19**. We houden op onze website de actualiteit scherp in de gaten en publiceren dagelijks updates. Op het moment van schrijven blijft tellen onder voorwaarden veilig en mogelijk. Mits je gezondheid en dat van je gezin het toelaat, want dat staat uiteraard voorop. Ga uitsluitend alleen vogels tellen, dus niet met meerdere personen. Telgroepen kunnen dus niet aan de slag gaan. Tel alleen als je gezond bent en klachtenvrij bent. Mocht je al wat ouder zijn of zwakker van gezondheid zijn en voel je je niet comfortabel met het verlaten van je huis om een telling te doen, doe het dan vooral niet. Gelukkig is de natuur een relatief veilige plek. Houd je wel, zoals gezegd, aan de richtlijnen (zie de link hierboven)!

Vanwege de geldende richtlijnen weten we al dat er geen tellers op enkele belangrijke wadplaten kunnen worden afgezet. Bovendien is het niet toegestaan met meerdere mensen in een huisje op de Wadden te zitten. Daarom is besloten dat de:

integrale Waddentelling van 9 mei as. niet door zal gaan.

Tellers die alleen tellen langs de kust kunnen volgens de hierboven beschreven richtlijnen wel gaan tellen. Ook de ganzentelling in de polders van de eilanden kunnen individueel worden uitgevoerd en zijn erg nuttig, maar houd de actuele situatie via onze website in de gaten.

Ondanks de situatie staat in april de nog een standaard telprogramma op het programma, de laatste van het seizoen. Op **18 april** vindt een telling plaats in alle binnenlandse monitoringgebieden, ganzen- en zwanengebieden. Belangrijk is bovendien ook om te weten of er überhaupt nog ganzen en zwanen in een telgebied zaten: voer dus ook vooral eventuele nultellingen in. De steekproefgebieden op de Wadden worden een week eerder geteld op **11 april**. De verhoging op de Wadden is met 91 cm matig tot redelijk, het tijdstip, 14:15u valt in de middag is, wat prima kan in april. Op **4 april** (uitloop van 27 maart tot en met 12 april), vindt de tweede slaapplaatstelling plaats van Scholekster, Kempphaan, Grutto. De resultaten van de eerste telling staan in deze nieuwsbrief. Zoals gebruikelijk kunnen jullie in deze aprilnieuwsbrief ook weer alle teldata voor komend seizoen vinden.

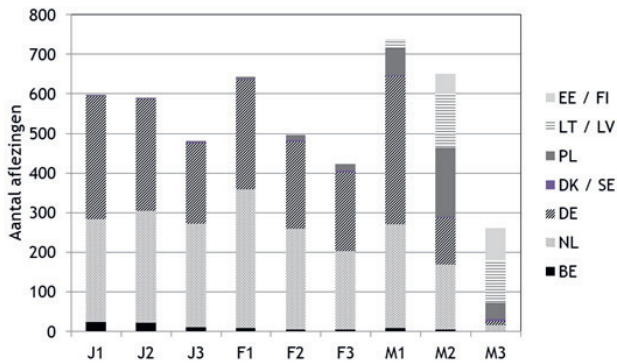
Tot slot wil ik jullie hartelijk bedanken voor al je telinspanningen dit seizoen! Mensen die nog niet alle tellingen van het afgelopen seizoen hebben ingevoerd of doorgegeven verzoek ik dat s.v.p. binnenkort te doen (waarvoor dank alvast!). Geef ons s.v.p. ook door als er in een bepaalde maand niet is geteld (telling aanmaken en "niet geteld" aanvinken in de kopgegevens) of wanneer je wilt stoppen, zodat we tijdig een vervanger kunnen regelen. Hopelijk hebben jullie weer zin in het volgende seizoen (en mogen we dan weer zonder restricties naar buiten)! Maar eerst nog de april telling (check wel kort van tevoren onze website voor de laatste ontwikkelingen rondom het Coronavirus).

Blijf gezond en voor degene die gaan tellen, een hele fijne telling!

Menno Hornman

Nederland (binnenland):	Waddengebied:
18 april monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling	11 april steekproeftelling, ganzen- en zwanentelling (14.15 - HW 91)
Nederland binnenland	Waddengebied (hoogwater - verhoging)
9 mei telling Brand- en Rotgans	9 mei ganzen en zwanentelling (12:10 - 95)
16 mei selectie van monitoringgebieden	13 juni steekproeftelling (15:49 - 89)
13 juni selectie van monitoringgebieden	
NB. Bij voorkeur niet van de teldatum afwijken, echter bij slecht weer of andere overmacht kunnen tellingen nog één dag voor tot twee dagen na de teldatum worden uitgevoerd.	
Teldata seizoen 2020/2021	
18 juli selectie van monitoringgebieden	11 juli steekproeftelling (14:38 - 104)
15 aug selectie van monitoringgebieden	22 augustus steekproeftelling (13:04 - 131)
12 sept monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling	19 september integrale Waddentelling (12:05 - 135)
17 okt monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling	17 oktober steekproeftelling, ganzen- en zwanen (10:51 - 136)
14 nov monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling	7 november integrale Waddentelling (12:49 - 87)
12 dec monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling	19 december (extra) integrale Waddentelling (12:40 - 82)
16 jan midwintertelling, monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling	16 januari integrale Waddentelling (12:05 - 81)
13 feb monitoringgebieden, ganzen en zwanentelling	13 februari steekproeftelling, ganzen- en zwanen (11:15 - 82)
13 maart monitoringgebieden, ganzen en zwanentelling	13 maart steekproeftelling, ganzen- en zwanen (10:20 - 81)
17 april monitoringgebieden, ganzen en zwanentelling	17 april steekproeftelling, ganzen- en zwanen (13:25 - 88)
1 mei telling Brand- en Rotgans	1 mei telling Brand- en Rotgans
15 mei selectie van monitoringgebieden	15 mei integrale Waddentelling, telling Brand- en Rotgans (12:46 - 96)
12 juni selectie van monitoringgebieden	12 juni steekproeftelling (12:01 - 101)

Ganzen en zwanen: voorjaarstrek in volle gang



Figuur 1. Halsbandaflezingen van Kolganzen gemeld bij geese.org in januari-maart 2020 (stand 27 maart). Weergegeven is het aantal aflezingen per decade per land of groep van landen (laatste bij weinig waarnemingen). J1 = eerste decade van januari, enzovoorts.

Het lijkt er op dat veel overwinteraars Nederland inmiddels hebben verlaten. Een blik in de aflezingen van Kolganzen die bij geese.org worden gemeld leert dat rond half maart een belangrijk deel van de vogels zich verplaatste naar Polen en de Baltische Staten (figuur 1). Dat past ook goed bij de massale trek die via trektellen.org werd gerapporteerd (vooral op 7 maart). Het verschijnen in landen als Estland en Finland is daarbij dit jaar duidelijk vroeger dan gewoonlijk (aankomst daar meestal pas in de loop van april). Tegelijk met de toename in het oosten nam het aantal aflezingen in onze omgeving duidelijk af. In de laatste decade van maart werd nog maar 10% van de aflezingen in Nederland/Duitsland gedaan (België nul) terwijl de afleeskans vele malen hoger zal zijn als in de bovengenoemde landen. Dat eind maart het aantal aflezingen in het geheel afneemt is mogelijk ook een gevolg van verplaatsingen buiten het netwerk van aflezers, denk aan landen als Wit-Rusland. Maar tegelijk is het ook heel goed denkbaar dat we hier een effect van minder veldactiviteiten door het virus Covid-19 zien.

Maart-telling vergelijkbaar met 2019

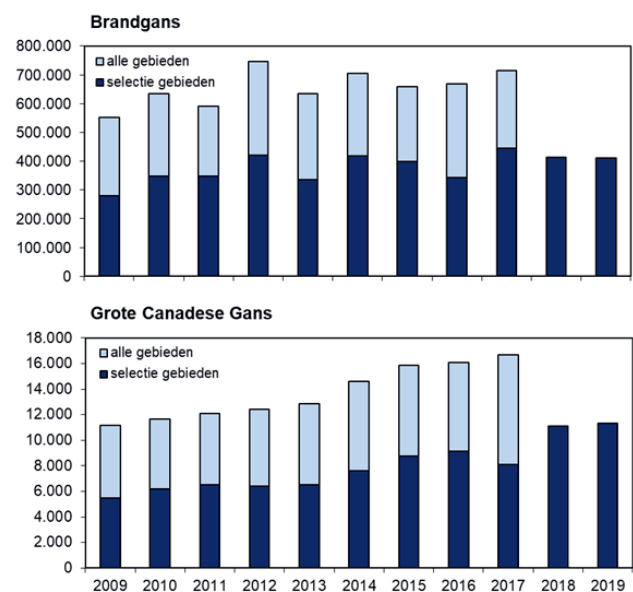
Voorafgaand aan het telweekeinde, en op zaterdag de 14e was er veel trek van de verschillende soorten (vooral Kolgans, Grauwe Gans, Brandgans, Rotgans, trektellen.org). Toch laten de voorlopige resultaten van de maart-tellingen een beeld te zien dat weinig afweek van voorgaande jaren. Een duidelijke afname ten opzichte van de lange termijn zien we vooral bij Toendrarietgans (ook al in 2019 het geval). Deze soort wordt tijdens de maart-telling tegenwoordig eigenlijk amper nog gezien. Halsbandaflezingen suggereren op dit moment nog een oostelijker verspreiding dan bij Kolgans (er wordt nog maar een handjevol

afgelezen in Polen en in de Baltische Staten). Bij Knobbelzwaan en Grote Canadese Gans zitten de maart-aantallen over de reeks van jaren duidelijk in de lift (figuur 2).

Minder kleurringen en halsbanden?

Pogingen om ganzen en zwanen van kleurringen of pooringen te voorzien liggen momenteel stil. Een poging om in Denemarken in maart een grote vangst te doen voor Kleine Rietgans mislukte, en een nieuwe poging in Finland zal geen doorgang vinden i.v.m. Covid-19. Een vangst in het najaar is bij deze soort nog onzeker, zodat de ringdichtheid bij ons in het komende najaar waarschijnlijk een stuk lager zal zijn. Daarentegen was een Nederlands/Duits vangteam aan de Elbe een stuk succesvoller en vingen daar op 26 februari 115 Brandganzen. De ringdichtheid bij Brandganzen is dit seizoen door extra ringinspanning duidelijk hoger dan in eerdere jaren, zodat het de moeite loont bij de april-telling op gekleurnde en gehalsbande vogels te letten. Melden kan als gewoonlijk via geese.org.

Kees Koffijberg



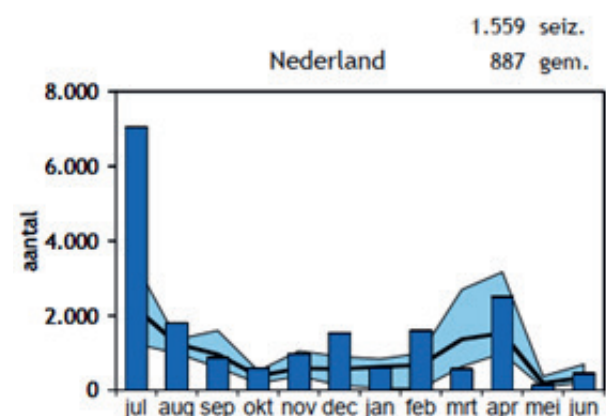
Figuur 2. Maart-tellingen van Brandgans en Grote Canadese Gans in de afgelopen tien jaar. De donkere balken geven de aantallen weer in de gebieden die over de hele periode werden geteld (dus 1:1 vergelijkbaar), de lichte balken het uiteindelijke maart-totaal (voor 2018 en 2019 resp. nog in bewerking of onvolledig).

Laat de Kemphaan ons land links liggen?

Ruim een eeuw geleden waren Kemphanen in West-Europa zo al algemeen dat ze tijdens de trek in ons land nog op grote schaal werden gevangen. Tegenwoordig is de situatie totaal anders. Het jaarlijks aantal broedparen haalt amper de vijftien en het aantal doortrekkers is dramatisch afgenomen.

Afname doortrekkers

De soort kent een grote verspreiding met de broedgebieden in Noord en Oost-Europa en een belangrijke concentratie in Rusland. De soort neemt in het westelijk broedareal af en verder oostelijk juist toe (Rakhiemberdiev et al. 2011). De overwinteringsgebieden van vooral de vrouwtjes liggen in Senegal en Mali. De duidelijk grotere mannetjes overwinteren gemiddeld noordelijker, tot in West-Europa (Bijlsma et al. 2001). Het aantal pleisteren Kemphanen bij ons is sinds de jaren negentig met meer dan driekwart afgenomen. Dit komt door de oostelijke verlegging van de trekbaan en waarschijnlijk ook door de verslechterd voedselaanbod in de (Friese) weiden (Verkuijl et al. 2012, Wymenga et al. 2013). Het grootste deel van de doortrekkers verblijft ten westen van de lijn Delfzijl-Breda. Open en vochtige graslanden zijn dan favoriet en grote wetlands. In de belangrijke gebieden is de trend afname (10x), stabiel (21) en toename (7).



Figuur 3. Kemphaan. Seizoensverloop in 2017/18.

Fryslân boppe?

In het voorjaar worden doorgaans in april de hoogste aantallen gezien. In april vorig jaar staan eigenlijk alleen Friese gebieden

in de top met hoogste aantallen, met Ezumakeeg op kop met 570 Kemphanen. Andere Friese gebieden zoals Witte & Zwarte Brekken, Oudhof (350), Augustinusga – Harkema (230), De Lits, Rietveld (220) en Boezemlanden Grootte Brekken (200). Op afstand volgen de andere provincies met deelgebied in Oostvaardersplassen (Fl) 75, Arnhemheen west (Gld) 52, Aalkeet Buitenspolder-noord (ZH) 32 en Polder Peizer- en Eeldermade (Dr) 26. Friesland is dus veruit de belangrijkste provincie voor de soort in Nederland met hotspots in Zuidwest- en Midden-Friesland. Ook op de slaapplaatsen worden daar nog mooie aantallen gezien.

April doet wat die wil

Februari was nat en de eerste helft van maart ook. Gunstige omstandigheden voor de Kemphaan om te foerageren die van plasdras en vochtige graslanden houdt. Maar de tweede helft van maart is weinig neerslag gevallen en voor de eerste periode van april wordt weinig neerslag verwacht. We gaan zien wat dat oplevert voor de Kemphaan en andere soorten.

Jan Schoppers

Slaapplaatsen: Resultaten steltlopertellingen maart/april

De eerste slaapplaatsstelling van het trio Grutto, Kemphaan en Scholekster heeft in maart plaatsgevonden. Verrassend genoeg lijkt de telling maar in geringe mate een tik te hebben opgelopen door het coronavirus: jullie tellers laten zich niet uit het veld slaan!

Grutto

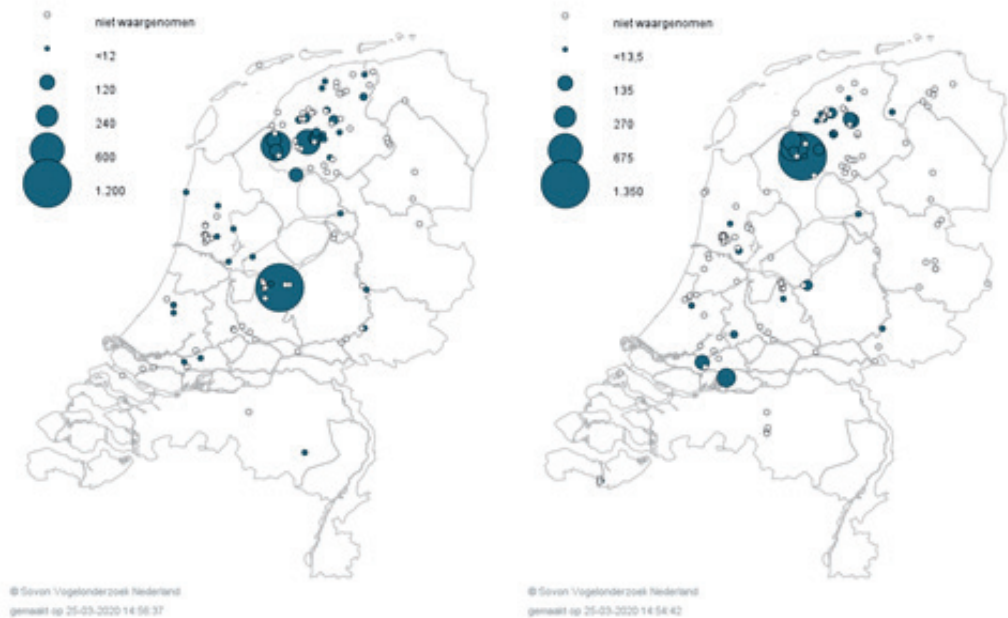
In maart werden 217 slaapplaatsen van de soort geteld, tegenover 297 het vorig jaar. Wellicht zijn nog niet alle tellingen ingevoerd. De verspreiding lijkt erg op die van vorig jaar. Toch zijn er geografische verschillen: In Friesland werden iets minder tellingen ingevoerd dan gebruikelijk, terwijl in Groningen en Zeeuws-Vlaanderen juist meer. Het maximumaantal 5900 ex. in de Wyldlannen (Fr) was hoger dan vorig jaar (4230), gevolgd door de Galeiwaard bij Werkendam (bijna 2700) en het Landje van Geijssel (2600).

De grote aantallen kunnen te maken hebben met het eerder pieken van de soort door klimaatverandering: voor een leuk stuk achtergrondinformatie over de slaapplaatsstellingen van de Grutto op het Landje van Geijssel zie: www.volkskrant.nl/ws-b3548bc1

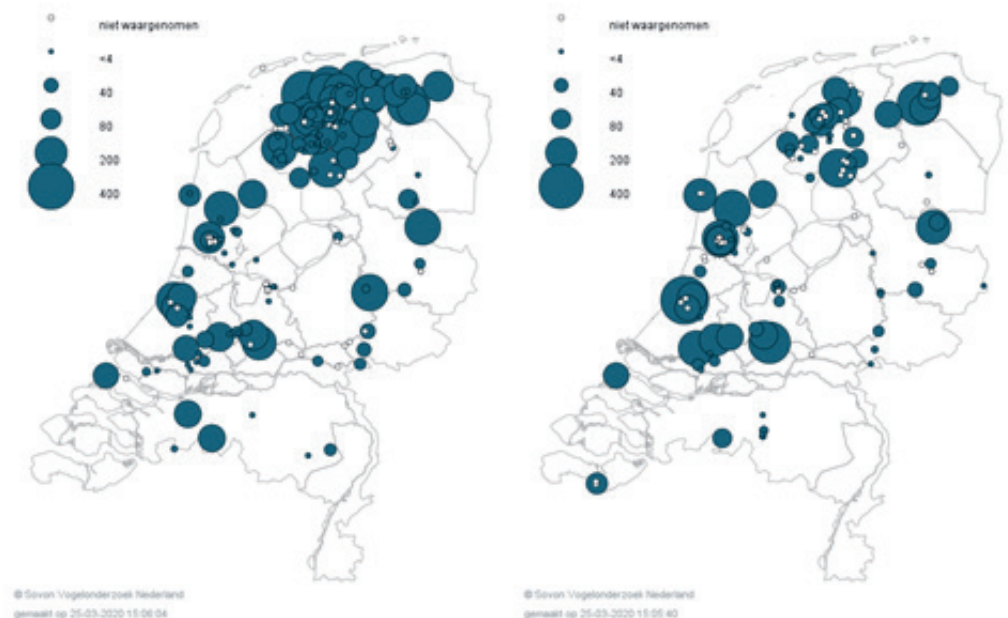
Kemphaan

Ook bij Kemphaan liggen de maxima dit jaar iets hoger dan vorig jaar. Het maximum komt van de Samenvoeging Noord in de Fluessen en Oudegaasterbrekken, te weten 1350 exemplaren. Andere mooie aantallen dit jaar kwamen uit de Workumerwaard (580 ex.), het Gaastwad (220 ex.) en de Galeiwaard bij Werkendam (203 ex.). Afgezet tegen vorig jaar zien we dat er in maart 189 Kemphanenslaapplaatsen zijn geteld en vorig jaar in dezelfde tijd 223, een reductie van maar 8%.

Figuur 4. Slaapplaats-maxima van Kemphaan in de voorkeursperioden in maart 2019 (l) en maart 2020 (r).



Figuur 5. Slaapplaats-maxima van Scholekster in de voorkeursperioden in maart 2019 (l) en maart 2020 (r).



Scholekster

Ook bij Scholekster liggen de maximaantallen marginaal hoger dan vorig jaar. Het absoluut maximum werd geregistreerd in het natuurgebied Tengnagel bij Leiden: 434 exemplaren, gevolgd door recreatieplas Ruskenveen (360) en De Heul-uiteerwaard bij Schalkwijk (Ut, 330). Het valt op dat hoogst scorende Scholeksterslaapplaatsen van jaar tot jaar nogal verschillen. Dit kan te maken hebben met een variërende telinspanning (zoals het wegvallen van tellingen door Covid-19 dit jaar) maar ook met het wisselende slaapplaatsgedrag van de soort. Leuk is dat relatief kleine natuurgebiedjes daarbij hoog kunnen scoren. Blijf dus

goed opletten bij jou in de buurt of je Scholeksterslaapplaatsen vindt! Het aantal getelde Scholeksterslaapplaatsen blijft wel behoorlijk achter bij vorig jaar, in totaal zijn er 202 slaapplaatsen geteld, een derde minder dan vorig jaar. Aardig om te zien is dat daarbij het aantal nultellingen is toegenomen van 23% (2019) naar 33% (2020). Gezien het feit dat nultellingen bij de Grutto en Kempphaan constant zijn gebleven, ligt het voor de hand dat de Scholekster daadwerkelijk een kleinere slaapplaatsverspreiding kende in maart 2020.

Paul van Els

Wadden: afgelastingen en afscheid Cor Smit

Soms zit het mee, soms zit het tegen. Dit seizoen zit het lang niet altijd mee in de Waddenzee. In november knepen we 'm nog vanwege de weersvoorspelling, maar kon de integrale telling toen alsnog doorgaan. In december was het weer dusdanig dat we de extra integrale telling moesten afgelasten. Met de midwinter in de Waddenzee was het opnieuw kielekiele; qua wind was het maar net te doen, maar het tij kwam niet hoog. Met de steekproeftellingen in februari waren de omstandigheden herfstig en in maart het tij te laag. Voor de komende steekproeftelling (april) en integrale telling (mei) zit het helemaal niet mee, en dat heeft niets met het weer van doen. Door de coronacrisis worden we beperkt in onze bewegingen. Zo zal de Wadden Unit tot 1 juni geen opstappers meer meenemen tijdens hun afvaarten en dat betekent dat steekproefgebieden als Richel, Griend en de Rottums buiten de boot vallen. Dat geldt dan ook voor de integrale telling in mei, inclusief Blauwe Balg, maar met telgroepen afreizen naar de grotere eilanden en daar verblijven is ook niet raadzaam. Houdt er dus rekening mee dat in mei de telling niet integraal plaats kan vinden. Voor zowel april als mei geldt dat langs de vastelandskusten wel geteld kan worden, mits dat plaatsvindt onder de goede voorwaarden (zie: sovon.nl/actueel/nieuws/vogels-tellen-en-covid-19).

En dan heeft ondertussen een van de langstzittende coördinatoren in de Waddenzee stilletjes afscheid genomen... De midwintertelling was namelijk de laatste die Cor Smit op Texel organiseerde. Daarmee komt er een eind aan de periode van 40 jaren waarin Cor de verantwoordelijk die klus steevast op zich nam. In totaal gaat het om 184 door Cor gecoördineerde tellingen opgeleverd, waardoor er een goed beeld is van de aanwezigheid en verspreiding van wadvogels op Texel, zowel de aanwezigheid van soorten gedurende het jaar als van de aantalsontwikkelingen per soort. De resultaten van deze tellingen zijn in de afgelopen jaren in een reeks bijdragen in het Texelse vogelblad Skor besproken en vanzelfsprekend kwamen ze terecht in de landelijke database van het Meetnet Watervogels.

Cor begon op 19 januari 1980 met een groep van 21 enthousiaste Texelse vogelaars, waarmee het mogelijk leek om het hele eiland op één dag geteld te krijgen. Dat lukte en in de 40 jaar daarna lukte het telkens weer. Nu acht Cor de tijd rijp voor een jongere persoon om de fakkel over te nemen en een nieuwe generatie te stimuleren de fraaie reeks voort te zetten. Die jongere persoon is Vincent Stork, die inmiddels als nieuwe coördinator aan de slag is gegaan. Sovon dankt Cor met een diepe buiging en zien uit naar de publicaties over wadvogels op Texel die nog volgen gaan. En Vincent wensen we veel succes en plezier met zijn coördinatorschap.

Romke Kleefstra

Watervogeltellingen	Menno Hornman (menno.hornman@sovon.nl)
• projectcoördinatie	Michel Klemann (michel.klemann@sovon.nl)
• formulieren etc.	(Alle coördinatoren zijn telefonisch te bereiken via 024-7 410 410)

Coördinatie Slaapplaatstellingen: Paul van Els (paul.vanels@sovon.nl); 024 7 410 410

Regiocoördinatoren

(ZO) Zoute Delta	Mervyn Roos (06-12 21 81 34, mervyn.roos@rws.nl)
(NH) Noord-Holland	Jelle Abma (024-7 410 410, jelle.abma@sovon.nl)
(ZH) Zuid-Holland	Vincent de Boer (024-7 410 410, vincent.deboer@sovon.nl)
(ZL) Zeeland	Jan-Willem Vergeer (024 7 410 410, jan-willem.vergeer@sovon.nl)
(FR) Friesland	Romke Kleefstra (06-10 64 66 40 romke.kleefstra@sovon.nl); midwintercoördinator Sjouke Scholten (p/a Sovon)
(GR) Groningen	Kees Koffijberg (024-7 410 410, kees.koffijberg@t-online.de); midwintercoördinator Sjouke Scholten (p/a Sovon)
(DR) Drenthe	Harold Steendam (0592-273845, harold_steendam@hotmail.com)
(FL) Flevoland	Jan Schoppers (024-7 410 410, jan.schoppers@sovon.nl)
(OV) Overijssel	Jan Schoppers (024-7 410 410, jan.schoppers@sovon.nl)
(GL) Gelderland	Jan Schoppers (024-7 410 410, jan.schoppers@sovon.nl)
(UT) Utrecht	André van Kleunen (024-7 410 410, andre.vankleunen@sovon.nl)
(NB) Noord-Brabant	Vincent de Boer (024-7 410 410, vincent.deboer@sovon.nl)
(Li) Limburg	Vacant (024-7 410 410, menno.hornman@sovon.nl)
(WG) Waddengebied	Romke Kleefstra (06-10 64 66 40 romke.kleefstra@sovon.nl)
(RG) Grote Rivieren	Jan Schoppers (024-7 410 410, jan.schoppers@sovon.nl)

Informatie over coördinatie in (IJ) IJsselmeergebied, (RM) Randmeren, (BR) Beneden Rivieren, (NZ) Noordzee via Sovon Menno Hornman (024-7 410 410, menno.hornman@sovon.nl)

Deze nieuwsbrief wordt toegezonden aan tellers en/of coördinatoren. De resultaten van de komende telling a.u.b. zo spoedig mogelijk naar Sovon Vogelonderzoek Nederland, Antwoordnummer 98189, 6500 VA Nijmegen sturen. Vergeet niet de gebiedscodes in te vullen. Een postzegel is niet nodig!!

Nb! In deze nieuwsbrieven genoemde aantallen zijn voorlopig en vaak nog onvolledig! Ze zijn dus niet geschikt voor verder gebruik.